

A természetvédelmi nevelésről

Nemzeti parkok stratégiája a természetvédelmi szemléletformálásban

Amennyiben matematikai nyelven kívánjuk megfogalmazni a természetvédelmi nevelés célját, akkor azt kell mondanunk, hogy e tevékenység asszimptotája az az állapot, amikor minden gyerek rendszeresen részt vesz olyan foglalkozásokon, melyeken módjában áll megismerni a természet értékeit. Nekünk, nevelőknek törekednünk kell arra, hogy a mindenkori valós állapotok minél közelebb kerüljenek ehhez az asszimptotához. Ebben a nevelési folyamatban egyedülálló lehetőségeik révén a nemzeti parkoknak az eddigieknél jóval többet kell vállalniuk!

Mielőtt rátérnék a címben felvetettek kifejtésére egy – a köztudatban is elterjedt – terminológiai pontatlanságra hívnám fel a figyelmet. E pontatlanság a „környezeti nevelés” kifejezésben gyökerezik, amely ráadásul teljességgel magyartalan. Így önmagában a „környezeti nevelés” nem hordoz tartalmat, csupán sejteni lehet, hogy környezetismereti-környezetvédelmi tudatformálásról van szó. Ugyanakkor a külső szemlélő számára akár pl. a környezetfejlesztés oktatása beilleszthető lenne a környezeti nevelésbe, jóllehet az aligha egyeztethető össze azzal a tevékenységgel, amit a környezeti nevelés címszó alatt legtöbbször végeznek. Hogy a köztudatban mégis elterjedt, annak az az oka, hogy a hazánkban csak néhány évtizede létező környezetvédelmi és természetvédelmi oktatóközpontokban zajló pedagógiai tevékenységet az angolszász nyelvterületen több, mint száz éve alkalmazott „environmental education” következetlen, szó szerinti fordításával illették. Véleményem szerint helyesebb lenne pontosan megnevezni tevékenységünket, amely lehet pl. természetvédelmi, környezetvédelmi nevelés, vagy éppen természetismereti, környezetismereti oktatás aszerint, hogy ki, mely területen működik.

A természetvédelem elsődlegessége

Sokan leírták, elemezték a környezetvédelem és természetvédelem kapcsolatát, a természetvédelmet általában az igen sok területet magában foglaló környezetvédelem részének tekintik. Ha kicsit mélyebben vizsgáljuk a két kifejezés mögötti tartalmat, a következőket állapíthatjuk meg:

– A környezetvédelem az „ember számára fontos” környezet védelmét jelenti, így magában foglalhatja pl. a vízminőség védelmét, továbbá a levegőszennyezés, zajártalom, városi zöldövezetek, veszélyes hulladékok kezelése stb. témaköreit. A környezetvédelem mindig emberközpontú, következésképp a környezetvédelem oktatása is az.

– A természetvédelem viszont a fajok és élőhelyek védelmét tűzte zászlajára, mindenféle humán érdekek elsődlegessége nélkül. A természetvédelemnek mindig természetközpontúnak kell lennie, és természetvédelmi szemléletformáló tevékenységünket is e szerint kell szervezni.

– A fentiekből is következik az a mindennapi gyakorlatban mutatkozó jelenség, miszerint a környezetvédelmi érdekek nem elégítik ki a természetvédelem igényeit. Pl. a természet nem ismer megengedett szennyezési határértékeket, vagy egy vízlépcső lehet környezetvédelmi szempontból elfogadható, ugyanakkor természetvédelmi szempontból elfogadhatatlan stb.

Meg kell említenem továbbá, hogy az emberi környezet is a természetben gyökerezik. Ez a tény, valamint a fent leírtak egyértelműen a természetvédelem elsődlegességét jelentik a környezetvédelem és természetvédelem kapcsolatában, ami ellentmond annak az általánosan elterjedt nézetnek, miszerint a természetvédelmet a környezetvédelem

részeként kellene tekintenünk. Véleményem szerint a két tudományterület önmagában is „életképes”, némi átfedés azonban lehetséges a kettő között.

A nemzeti parkok szerepe

Amennyiben arra vállalkozunk, hogy természetvédelmet tanítsunk, ezt meg kell előznie egy természetismereti „alapozásnak”, melynek keretében a természet elemeinek – a fajoknak és élőhelyeknek –, valamint a közöttük lévő legalapvetőbb kapcsolatoknak az ismeretét kell tanítványainknak elsajátítaniuk. E tanítási folyamat során mindenekelőtt arra kell összpontosítanunk, hogy a gyerekekben kialakuljon egy helyes értékrend mindazon másság iránti, amely a szabad természetben megtalálható. E tisztelet és megbecsülés lehet csak az alapja a természetvédelmi tudat kifejlődésének. Ezeknek az alapoknak a hiánya valami olyasmit jelentene, mintha a periódusos rendszert kihagynánk a kémia tanításából.

A természetismereti-természetvédelmi nevelés különböző iskolai és iskolán kívüli színterei közül külön ki kell emelni a nemzeti parkokat, a tájvédelmi körzeteket és a természetvédelmi területeket. Ugyanis ezek azok a potenciális oktatóhelyek:

- melyek az élő természet és az ember tényleges találkozási pontjai, következésképp ideális feltételeket nyújtanak a természet szabadban történő bemutatására, megfigyelésére;

- ahol a gyakorlati természetvédelmi problémák megfelelő módon szemléltethetők, s ezekre építve a természetvédelmi szemlélet könnyen kialakítható;

- ahol a szóban forgó területek gyakorlati szakemberei révén biztosítottnak látszik a megfelelő oktatószemélyzet;

- ahol iskolai kötöttségektől mentes környezetben a diákok „felszabadultan” tanulhatnak;

- ahol többé-kevésbé folyamatosan rendelkezésre áll a megfelelő infrastruktúra, és némi pénzügyi háttér a rendszeres oktatáshoz;

- melyek megfelelő gyakorlóhelyek a szakemberek számára az oktatás területén is;

- melyek egyedülálló lehetőségeket nyújtanak a más intézményekkel és szervezettel történő együttműködéshez;

- amelyek jól szervezett idegenforgalmi látogatottságuk révén képesek a felnőtt lakosság természetvédelmi szemléletének alakítására is.

Fenti okok miatt a természetvédelmi területeket kezelő és felügyelő szerveknek, elsősorban a regionális természetvédelmi igazgatóságoknak, valamint a nemzeti parkok igazgatóságainak egy-egy térség természetvédelmi oktatóközpontjának szerepét kell vállalniuk. A következőkben látom egy ilyen oktatóbázis működésének lényegét:

Terepgyakorlatok vezetése

A jól felkészült gyakorlatias oktató szakemberek által irányított terepgyakorlatoknak központi szerepet kell kapniuk. Hiszen nem elég egy botanikai tanösvény növénytan érdekességeit bemutatni, hanem egyéb, váratlanul szemünk elé kerülő természeti jelenségekről, illetve azok természetvédelmi vonatkozásairól is szólni kell. A terepi adottságokra építve a természet különböző aspektusait bemutatva egész évben tartalmas programokat lehet és kell kínálni a rövidebb-hosszabb időre érkező gyerekeknek. A terepgyakorlatok leginkább 10-15 fős csoportok számára hatékonyak, ezért törekedni kell arra, hogy a fogadóképességeket (oktatók száma, közlekedési eszközök, távcsövek stb.) e szerint kell szervezni.

Természetismereti tanórák megrendezése

Minden igazgatóságnak rendelkeznie kellene tantermekkel, illetve az ezekhez szervesen kapcsolódó kiegészítő jellegű oktatási segédletanyagokkal (pl. bemutató kiállítások, szemléltető tanösvények stb.). Így jó lehetőség kínálkozna arra, hogy az egyes

régiókból e bázisokra érkező óvodás és iskolás korú gyerekek speciális természetismereti-természetvédelmi tanórákon vegyenek részt, amelyek lehetnek önálló foglalkozások, illetve az egyes terepgyakorlatokat előkészítő, azok tematikájához szervesen kapcsolódó órák.

Természetismereti-természetvédelmi táborok szervezése

E címszó alatt az előzőekben ismertetett oktatási formák ún. „bentlakásos” rendszerű kombinált változatait értem, melyek a természet változásaihoz mindenkor igazodnak aszerint, hogy a gyermekek életkorától és az adott évszaktól függően mely természeti elemekre, illetve jelenségekre kívánjuk felhívni a figyelmet a tanítás során. Rendületlenül vallom, hogy minden igazgatóságnak saját oktatási programot kellene kidolgoznia, miáltal az egyes igazgatóságok különböző utakon bár, de egyazon célhoz: a természetvédelmi tudat kialakításához, illetve folyamatos formálásához juthatnak el.

Természetvédelmi munkatáborok szervezése

A természetvédelmi munkatáborok általában akciójellegű tevékenységet foglal magában, mely jó lehetőséget kínál a különböző társadalmi szervezetekkel való együttműködés kiszélesítésére. Egy-egy létező, és viszonylag egyszerűbben kezelhető természetvédelmi probléma megoldása történhet fiatalok bevonásával is, akik idejük valamint fizikai és szellemi tőkéjük egy részét áldozzák a természetvédelemre (pl. legelőkarbantartás, kételtűek mentése, ragadozómadarak költési területének feltérképezése stb.).

Országos és helyi rendezvények, egyéb akciók felkarolása

Egy-egy igazgatóságnak elsősorban szakmai segítség formájában kell támogatnia a különböző helyi és országos jellegű akciók helyi rendezvényeit. Ilyenek pl. „A madarak és fák napja”, „Föld napja”, „Mocorgó” stb. Az a véleményem, hogy mivel oly sokan kérik egy-egy ilyen rendezvény kapcsán az igazgatóságok segítségét, önálló programok megrendezésére a hivatalos természetvédelem területi szerveinek már nem marad tevékeny lehetősége, ami azért örömteli, mert azt jelzi, hogy viszonylag nagy tömeget mozgatnak meg a különböző rendezvények. Ebben nem kis része van lelkes pedagógusok százainak is.

Konferenciák, továbbképzések szervezése, lebonyolítása

A hatékony természetvédelmi nevelés jól felkészült, gyakorlott oktatókat igényel. A tanárképző főiskolák és egyetemek programjából azonban egészen a legutóbbi időig hiányzott a természetvédelem. Öröndetes tény, hogy manapság egyre növekszik azon felsőfokú oktatási intézmények száma, ahol a tanári képzésben igyekeznek ezt a hiányt pótolni. Azt hiszem, hogy nyitott kapukat döngöttek akkor, amikor azt mondom, hogy a hivatalos természetvédelemnek mindenkor segíteni kell ezeket a törekvéseket. Elsősorban konferenciák, továbbképzések, gyakorlatok szervezésével és lebonyolításával szolgálhatjuk mind az idősebb, mind pedig a fiatalabb nemzedékhez tartozó, elhivatott tanárkollégák munkáját. Szerencsésnek mondható, ha egy-egy igazgatóság a régiójában lévő tanárképző intézménnyel folyamatos együttműködésben szervezi ezeket a rendezvényeket.

Idegenforgalom

Az oktatás területét érintőlegesen átfedi az idegenforgalom is, hiszen megfelelő szervezéssel közvetlenül vagy közvetve a természetvédelmi körzetet látogató tömegek nevelését segítheti. Következésképpen akár a felnőtt lakosság szemléletének kívánt irányba történő alakítása is célul tűzhető ki az idegenforgalmi stratégia tervezése során.

Azt hiszem, hazánk nemzeti parkjai és természetvédelmi igazgatóságainak még nagyon sok tennivalójuk van a fentebb vázolt célok elérése érdekében. A ma még meglévő

hiányosságok háttérben nagyjából pénzügyi, kisebbrészt pedig szervezési nehézségeket találni. E problémák megoldásával törekedni kell a folyamatos, az egyes gyermekkorosztályokhoz igazodó rendszeres oktatómunka kialakítására. Mindez magában foglalja az ún. „természetvédelmi iskolák” működését is, melyek ennek az oktatási folyamatnak a csúcspontját képezik.

Jelen írásommal áttekintést kívántam adni azokról a feladatokról és lehetőségekről, melyeket hároméves nemzeti parki oktatói gyakorlatom tapasztalatai alapján a magyarországi hivatalos természetvédelem hatáskörébe tartozónak érzek a természetvédelmi tudatformálás terén. Úgy gondolom, hogy a fentebb leírtak tartalmazzák a legfontosabb tennivalókat, melyeknek mielőbbi megvalósítását remélhetőleg a döntési pozíciókban lévők is magukénak érzik.

FERSCH ATTILA

Egy amerikai tanár Erdélyben

Sztereotípiák

A szerző 1993 szeptemberétől 1994 júliusáig az USIA EFL Fellow Training program keretében a kolozsvári Tanügyiek Házában dolgozott angoltanárnaként, így alkalma volt számos tanítási órán részt venni és elbeszélgetni a legkülönbözőbb korú gyermekekkel, a kisiskolásoktól kezdve egészen a gimnaziumi tanulókig. Az egyik téma, amely igen élénken foglalkoztatta őt, az interkulturális ismeretszerzés volt. Több alkalommal megkérdezte tanítványait, hogyan látják ők az amerikaikat; adódott azonban számtalan olyan helyzet is, amikor kérdezetlenül is szóba hozták ezt a román állampolgárok – a taxisofőrtől az orvosig. A szerző legszembetűnőbb benyomása az volt, hogy – ismeretek hiányában – az amerikaiakról a legtöbb emberben sztereotíp elképzelések élnek arról, hogy milyen gazdagok, milyen boldogok és hogy mennyivel könnyebb az életük. A szerző idősebb tanítványainak némelyike ezeknél negatívabb, de ugyancsak sztereotípiákból táplálkozó véleményével tért el a többségtől (túlfokozott szex, gyilkosságok, drogok, AIDS).

Miért zavarnának bárkit is, kérdezhetnénk, a fentebb jelzett sztereotípiák? Sajnos, a látszólag kedvező vélemény már kevésbé kedvező következményekkel jár – például azal is, hogy a szerző ugyanazért a taxiútért háromezer lejt fizet, ha angolul beszél, kétezret, ha németül szólal meg (amit különösen ironikusnak érzek, minthogy Németországban egy tanár fizetése jóval magasabb, mint Amerikában), és mindössze kilencszázat, ha meg se szólal. Ami mintegy igazolja azt a felfogást, hogy az amerikaiaknak van mit aprítaniuk a tejbe; hogy meglehet mindenük anélkül, hogy megdolgoztak volna érte (nem véletlen a Caritas típusú piramis-játékok nagy népszerűsége Romániában!); hogy Amerikában élni sokkal jobb, mint Romániában (jelzem, az érvek egytől egyig tévesek); következésképp az amerikai szokásokat és termékeket kritikátlanul átveszik és fogyasztják (kimondatlanul is abban a reményben, hogy ezáltal „olyanok lesznek, mint ők” – ez a mágikus varázsszó). Hogy legalább másodkézből részesülhessenek ebből az álomvilágból – akár néhány külsőség erejéig is –, amerikai szimbólumok kerültek forgalomba, ám többnyire eredeti tartalmuktól megfosztva. Például az amerikai zászló mint nyaksál, az egyeduralkodó Levi's farmer (a közfelfogás szerint ilyet hordanak a cowboyok), dzsekik az olyan zavgyva feliratokkal, mint: „Used Company”, „Edition Limited”, „Concept Design”, rajtuk az elmaradhatatlan amerikai sas, vagy lásd az L. A. Raiders dzsekit és a simléderével hátrafelé hordott baseball sapkát (amely egyébként máshol az egy bandába tartozás jele). Mindez valójában nem más, mint egy új szubkultúra, saját tartalommal,